

Keywords: commercialization of technologies, university students, questionnaires, intellectual property, increased activity.

Поступила в редакцию: 26.03.2023

Одобрена: 24.05.2023

Первая публикация на сайте: 25.07.2023

МРНТИ: 14.35.07

<https://doi.org/10.65247/3105-3432-2024-2.11>

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП ПЕДАГОГТЕРІНІҢ КӘСІБИ-БАҒДАРЛЫ МЕДИАБІЛІМДЕРІН ДАМУ

*¹Г.БЕКБОЛАТ^{id}, ¹Қ.Б.ЖАНАДИЛОВА^{id}

Ш.Уәлиханов Көкшетау университеті

(Көкшетау, Қазақстан)

*Ernar30062011@mail.ru, jdairova@yandex.ru

Аңдатпа

Бұл мақалада «медиабілім беру» ұғымының қазіргі қоғамдағы маңыздылығы мен өзектілігі жөнінде ақпарат ұсыналады. Шет ел ғалымдарының тұжырымдамалары қарастырылады. Болашақ бастауыш сынып педагогтерінің кәсіби-бағдарлы медиабілімдерін дамытудың маңызы жөнінде айтылады. Сондай-ақ, болашақ бастауыш сынып педагогтерінің медиабілімдерін дамыту міндеттері мен бастауыш мектеп оқушыларының бұқаралық ақпараттарды қабылдауда оны түсінуге, оның оқушы психикасына кері ықпалы мен әсірін, ақпаратты анализдеуге оған сыни көзқараспен қарауға, техникалық құралдар мен ақпараттық технологиялар арқылы вербальды емес (үнсіз байланыс, ымышара) үлгісіндегі қарым-қатынас ету әдістері мен тәсілдерін үйретуді көздейді. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы ақпараттар оқушылардың жас ерекшелігі мен психологиялық тұрғыдан қабылдауына лайықталмағандықтан, болашақ бастауыш сынып педагогтері оқушыларды мағлұматтарды дұрыс қабылдай білудің маңыздылығы жөнінде түсіндіріледі.

Түйін сөздер: бастауыш сынып педагогтері; медиабілім; кәсіби-бағдарлы медиабілім; медиа сауаттылық; медиабілімді дамыту.

Кіріспе

Еліміздегі болып жатқан ғылым болсын, мәдениет болсын, қай бағытты қарастырсақ та, жасалып жатқан шаралардың негізгі мақсаты- өсіп келе жатқан жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру процесінде жоғары деңгейге жетуге түрткі болу. Бәсекеге қабілетті ұрпақты тәрбиелеу үшін ең бірінші кезекте білім сапасын көтеру қажет. Ол үшін болашақ педагогтер ақпараттық мәдениетті толық меңгерген болуы шарт. Ақпараттық біліктілігі жоғары санатта дамыса ғана, білім де соғұрлым сапалы болмақ. ХХІ ғасыр ақпараттық ғасыр болғандықтан қазіргі жоғарғы оқу орындарының алдында тұрған міндеттің бірі – болашақ бастауыш сынып педагогтерінің кәсіби бағдарлы медиабілімдерін дамыту. Білімалушылардың ақпараттық технологияларды дұрыс пайдалануыларымен қатар, медиабілімін жоғарлату жолында медиа сауаттылықты да талап етеді. Бұл заңды құбылыс, яғни педагогтердің медиабілімдерін дамыту – ғылыми тұрғыдан зерделеуді де қажет ететіні сөзсіз. Еліміздің Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» – атты Қазақстан еліне Жолдауында Қазақстан азаматтарының сауаттылығын және цифрлық біліктілігін жақсарту мақсатында Үкіметке Үздіксіз білім беру тұжырымдамасын әзірлеуді бұйырды және онда өз еркімен өз бетінше оқу нәтижелері және кәсіби дағды мәселелерін қарастыру қажеттігі туралы айтылған [Тоқаев Қ., 2020]. Бұл өз кезегінде, медиабілімнің зерттелуі маңызды екенін көрсетеді. Және оның дамуына мән беруді басшылыққа алуды қажет етеді. Ендеше, «медиабілім» ұғымының мағынасына шолу жасасақ.

«Медиабілім беру» түсінігіне анықтама беруде кездесетін екі қате тұжырымдама: біріншіден, медиабілім беру бұл ақпараттандырумен байланысты, сондықтан оның негізгі мақсаты - қазіргі заманғы компьютерлерді, басқа да бағдарламалар мен сандық құрылғыларды пайдалануды үйрету деп санайды. Екіншіден, медиабілім беру бұл - ақпарат құралдарының әрекет жасау тетіктерін және мүмкіндіктерін білу және оның қоғамға әсер етуінің салдары деп қарастырады. Осы орайда, ресейлік ғалым А.В.Федоровтың еңбектеріндегі медиабілім түсінігінің мазмұнына тоқталсақ: «Медиабілім - бұл тұлғаның БАҚ көмегімен даму үдерісі. Оның мақсаты ретінде: медиамен әрекет жасаудың әлеует-мәдениетін, шығармашылығын, сонымен қоса, коммуникативтік қабілеттерді, сыни тұрғыдан ойлаудың қалыптасуын реттеу. Медиамәтінді толық түсініп қабылдау, интерпретациялау. Оны талдау және бағалай білу дағдылары мен медиатеchnика арқылы өзін-өзі танып білудің әртүрлі үлгілерін меңгерту», - деп, тұжырымдалған. Ал Батыс Еуропалық, ресей ішлік медиапедагогтардың жұмыстарын қарастыратын болсақ, «Білім алушылардың ақпараттық мәдениетін медиабілім беру арқылы қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері» деген ғылыми-зерттеу жұмысын талдасақ. «Медиабілім» түсінігіне келесідей анықтама ұсынған: «Медиабілім – білімалушылардың коммуникация заңдылықтарын оқуын қолдайтын, сондай-ақ қазіргі бұқаралық коммуникация құралдарын игеру мақсатындағы теориялық білім мен практикалық дағдыларды меңгертуге бағытталған педагогикадағы бағыт» деп атаған [Абдиркенова А.К., 2018] .

Негізгі бөлім

Медиабілім (ағылшын тілінен аударғанда, media – ақпарат құралы, education - білім) – бұқаралық ақпарат коммуникацияның тұжырымдамаларын және қағидасын оқытады. Ұтымды медиақұралдарды іріктеп алуға, медиамәтінді сыни талдауды үйретеді. Кез келген ақпараттарды талдаудың эстетикалық талғаммен мүмкіндіктерін дамытуды көздейтін, өзіндік жеке дара медиамәтін жасау дағдысын игертетін педагогика ғылымының аса маңызды саласы. Осыдан шығатын қорытынды, медиабілім беру ол- алған ақпаратты талдау, саралау, анализ жасау. Бұқаралық ақпарат құралдарынан тәуелсіз болуды қол жеткізу. Қазіргі қоғамдағы коммуникациялық процесстерде білімалушыларды жауапты қатысушыларға айналдыру болып табылады. Болашақ бастауыш сынып педагогтерінің медиабілімдерін дамыту міндеттеріне: педагог бастауыш мектеп оқушыларының бұқаралық ақпараттарды қабылдауда оны түсінуге, оның оқушы психикасына кері ықпалы мен әсірін, ақпаратты анализдеуге оған сыни көзқараспен қарауға, техникалық құралдар мен ақпараттық технологиялардың есебінен вербальды емес (ымышара) түріндегі қарым-қатынас жасаудың әдіс-тәсілдерін үйретуді көздейді. Соның нәтижесінде медиасауатты тұлғалардың қалыптасуына жол ашамыз.

Медиасауатты адам дегеніміз-медиамәтіндерді қабылдау, талдау, бағалау және құру, қазіргі әлемдегі БАҚ қызметінің әлеуметтік-мәдени және саяси контексін жүйелі түсіну қабілеті дамыған адамды атаймыз [Федоров А.В., 2003]. Жас ұрпақтың медиасауаттылығы, олардың көзі ашық, көкірегі ояу екендігінің көрсеткіші. Себебі медиасауатты адам ғана, өзін бұқаралық ақпарат құралдарының манипуляциясынан қорғай алады. Ақпараттық ағым қоғамында өзін бағдарлай алады. Ал ақпаратты дұрыс қабылдауға үйренбеген адам, әртүрлі ақпаратты толық түсініп, талдай алмайды. Сәйкесінше, ақпараттар легінің манипуляциясына қарсы тұра алмайды. Өз ойын, өз сезімін өздігінен жеткізе алмайды. Ондай адамның жақсы нәтижеге жетуі күмәнді.

Осы орайда, әлемдік медиабілім берудің медиапедагогтардың бірігейі Л.Мастерманның табысты медиабілім беру жүруі үшін, келесідей шарттар орындалуы қажет деп атап көрсеткен:

- педагог оқытудың мақсатын жіті түсінуі керек;
- білімалушылардың жеке ойларын есепке ала отырып, жету керек мақсаттарды талқылау;
- ұйымдастырылатын сабақтардың мақсаттарын, жүйелілігін тексеріп отыру және талдаудың маңызды екенін айтқан.

Сондай-ақ, Л.Мастерман медиабілім берудің 18 принциптерін атап көрсетеді:

- 1) медиабілім беру – демократиялық қоғамның көптеген әлеуметтік құрылымдарымен байланысты маңызды және маңызды саласы ретінде;
- 2) медиабілім берудің орталық концепциясы қайта ойлау/көрсету болып табылады. БАҚ шындықты көрсетпейді, бірақ белгілер мен белгілер жүйесін пайдалана отырып, оны қайта түсіндіреді/көрсетеді. Осы принципсіз медиабілім беруді елестету қиын;
- 3) медиабілім беру – адаммен өмір бойы жүретін процесс, бірақ медиабілім беруде білімалушылардың білім алу әрекеті аудитория түрінде басым болып табылуы қажет;
- 4) медиабілім берудің мақсаттары сыни ойлауды ғана емес, сонымен қатар сыни дербестікті дамыту болып табылады;
- 5) медиабілім беру – зерттеу процесін ретінде;
- 6) медиабілім өзекті және уақытылы, тарихи өткен және қазіргі кезеңдерді де қамтиды;
- 7) медиабілім берудің негізгі тұжырымдамалары балама мазмұнға қарағанда аналитикалық құралдар болып табылады;
- 8) медиабілім берудегі мазмұн ауыспалы аналитикалық құралдарды әзірлеуді білдіреді;
- 9) медиабілім берудің тиімділігін екі критерий бойынша бағалауға болады: білімалушылардың сыни тұрғыдан ойлауын жаңа жағдайларда қолдана алу қабілеті және олар көрсеткен міндеттеме мен мотивацияның көлемі ретінде.
- 10) дұрысы, білімалушылардың медиабілімін бағалау олардың өзін-өзі бағалауы болып табылады;
- 11) медиабілім беру педагог пен білімалушылардың арасындағы қарым-қатынасты өзгертуге тырысады, оларға рефлексия мен диалог жүргізуге мүмкіндік береді;
- 12) медиабілім – бұл пікірталасқа қарағанда диалог құруға жәрдемдеседі;
- 13) медиабілім беру негізінен белсенді және ашық және демократиялық педагогтерді дамытуға арналған. Қорыта айтқанда, медиабілім беру - бұл әртүрлі жаңа әдістерді жасау және оларды жаңа салаларда қолдану;
- 14) медиабілім бірлескен, негізінен топтық, оқытуға бағытталған;
- 15) медиабілім беру «практикалық сын» және «сыни тәжірибеден» тұрады;
- 16) медиабілім беру ата-аналар, БАҚ мамандары және педагогтер арасындағы қарым-қатынасты қамтиды;
- 17) медиабілім беру үздіксіз өзгерістер принципімен байланысты;
- 18) медиабілім беру ерекше сала болып табылады. Себебі қолданыстағы білімді педагогтер жай ғана жеткізбейді, білімалушылар бірге сыни талқылап, қарым-қатынасқа түседі [Мастерман Л., 1985].

Бельгиялық мектептерде медиабілім беруді, жоғары оқу орындарындағы медиабілім берусіз елестету қиын. Жоғары оқу орындарында білім алушылар лекция сабақтарында медиабілім беруді арнайы курс ретінде оқытады. Жоғары оқыту орындарындағы лекциялар мен практикалық сабақтарда бельгиялық студенттер, соның ішінде болашақ педагогтер, медиа мәдениеттің теориясы мен тарихын, медиабілім берудің негізгі тұжырымдамаларын зерттейді, медиамәтіндерді (газеттер мен интернеттегі мақалалар, бейнелер, радио/теледидар бағдарламалары, т.б.) талдайды. Осы арқылы медиа мәтіндерді талдауға, анализ жасауға жаттығады.

Болашақ педагогтердің кәсіби біліктерді меңгерумен қатар, шектен тыс көп ақпараттың ішінен қажеттісін тауып, оны талдап, тұжырымдап, өз тәжірибесінде жаңаша жүйеде қолдана білуі, медиабілімін дамыту басты мақсат болып табылады. Қазіргі білім беру жүйесінде медиақұралдарды пайдалана отырып, медиабілімді дамыту ақыл-ой белсенділігі, сын тұрғысынан ойлау және коммуникативтік қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады. Уақыт өте келе цифрлық әлемде медиабілім беру оқу бағдарламасының дәстүрлі аспектілерін оқыту құралы түрінде ғана, сонымен бірге сауаттылықтың негізгі құрамдас бөлігі ретінде сапалы оқытудың маңызды бөлігі болып табылуда.

Бүгінгі күні цифрландырудың әсерін, маңыздылығын, медиабілім және медиақұзыреттілігін, цифрландыруды пайдаланудың сауаттылығын кеңінен айтуға болады. Өйткені, қазір ақпарат, құжаттар, кітаптар мен журналдар электронды ортаға жүктеледі. Осылайша, ақпаратқа қол жеткізу әртүрлі болады және қолжетімділік шектеулері жойылады. Жаһандану кезеңіндегі келіп түсіп жатқан ақпараттар БАҚ ұсынған үлгіде ғана қабылданып, адам санасында оны талдау жүргізіп үлгермеуде. Себебі ақпараттар легі толассыз. Бұл өз кезегінде тұлға дамуына кері әсер етеді. Әсіресе, кіші мектеп жасындағы балалар үшін ақпараттар жас ерекшелігіне және оқушының сезімталдығына сай болмайды. Сәйкесінше, болашақ бастауыш сынып педагогтерінің кәсіби-бағдарлы медиабілімдерін дамытуда цифрландыру үдерісі басты маңызға ие. Цифрландыру - адам болмысының және күнделікті өмірінің барлық диалектикалық элементтерін толықтырады. Уақыт, кеңістік, сәйкестік, өзіндік, байланыс, тұтыну, өндірістік процестер мен құбылыстар енді тәуелсіз құндылықтар болып табылмайды. Олар цифрландыру арқылы қайта құрылуда. Барлық портативті, стационарлық және алып жүретін технологиялар күнделікті өмірдің элементтерінде көрінуде. Бұл көрнекілік нақты формацияларды жүзеге асыруда да, әлеуметтік-психологиялық қызметте де көрінеді. Ақпарат пен коммуникацияға негізделген желілер күнделікті өмірді ұйымдасқан жүйеге айналуға. Бүгінгі таңда медиабілім беру білім беру мақсатында БАҚ мүмкіндіктерін дұрыс және саналы түрде пайдалануға мүмкіндік беретін жеке немесе біріктірілген пән ретінде қарастырылады. Медиабілім беру арқылы адамдар медиа мәдениетті жақсы түсініп, сыни тұрғыдан ойлап, айла-шарғыға және манипуляция іс-әрекетіне төзімді бола алады.

Күнделікті өмірде ақпараттық цифрландыру мемлекеттік және жеке мекемелердің, үйде жұмыс істеу, денсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қызметтер, ойын-сауық секторы мен күнделікті өмірдің жұмыс істеу тетіктерінің жұмысында көбірек көрініс тауып отыр.

Әдістер

Адамзат үшін ХХІ ғасыр – технологиялық өзгерістердің жылдамдайтын ғасыры. Компьютерлер мен интернеттің пайда болуымен ақпаратқа қол жеткізу жеңілдеп, технологиялық қолданбалар күнделікті өмірдің бір бөлігіне айналды. Осы процестің арқасында сандық медиа – дәуірдің жаңа медиасы – біздің өмірімізге дәл осындай жылдамдықпен енді. Бүгінгі таңда цифрландыру феномені адамдарды білім беруге немесе әртүрлі платформаларға тартады. Сонымен қатар, цифрландыру көптеген адамдарға ыңғайлы болумен қатар, қолжетімділік пен байланыс сияқты салаларда қолайлылық әкелді. Осылайша, бұл жағдай білім беру мен оқытудағы мүмкіндіктерді тудырды [Федоров А.В., 2005]. Яғни, медиабілім – БАҚ және медианы, өзге де ақпарат көздерін ұтымды пайдалануда өмір бойы оқу дағдыларын дамытады, бұлар болашақ педагогтердің әлеуметтенуі үшін аса қажетті дағдылардың бірі екендігін дәлелдеп отыр. Жиырма бірінші ғасырда өсіп келе жатқан қазіргі ұрпақ ақпарат пен ойын-сауық көздерін, сондай-ақ қарым-қатынас пен пікір алмасу құралдарын қоса алғанда, ақпарат құралдарының толық спектрін түсінуі керек. Оқушыларға түсіндіру, сіңіру жұмысын жүзеге асырушы болашақ бастауыш сынып педагогтері бұл қызметті оқушыларға жеткізе білуі тиіс.

«Медиатеоретиктердің бірегейі ең беделді Л.Мастерман қазіргі әлемдегі медиабілімнің басымдығы мен аса маңыздылығын анықтайтын 7 себепті анықтады:

Бірінші - медианы қолданудың жоғарғы деңгейі және қазіргі күнделікті өмірде БАҚ-ның шамадан тыс көптігі.

Екінші - медианың идеологиялық тұрғыдан басымдылығының болуы. Өнеркәсіптің саласы ретінде аудиторияның санасына әсері.

Үшінші - медиаақпарат санының аса жылдамдықпен өсуі. Медиаақпаратты басқару және тарату тетіктерінің ұлғаюы.

Төртінші - медианың ену интенсивтілігі, әсіресе негізгі демократиялық процестерден көрініс табуы. Медиабілімді шыңдаудағы кітаптың әсері .

Бесінші - кез келген салада, визуалды коммуникация болсын, ақпараттардың маңызды болуының арта түсуі.

Алтыншы - қазіргі талаптарға сай білімалушыларға бағдарланған оқытудың қажеттілігінің туындауы.

Жетінші - ұлттық және халықаралық түрде ақпаратты жекешелендіру процестерінің артуы » [Қойлыбай Ә.Ә., 2019] деп жіктеп көрсеткен.

Сондықтан қазіргі даму үстіндегі білім беру процесінде медиабілім бұрын соңды болмаған үлкен сұранысқа ие болып отыр. Медиабілім беру-мұғалімдер дайындаудың тиімділігі мен сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде мұғалімнің білім беруде жаңа бағытпен жұмыс жасауы қажет екенін көрсетеді. Ғылыми басылымдар мен педагогикалық тәжірибелерді талдау нәтижесінде ақпараттық қоғамда болашақ педагогтердің медиабілімін дамыту қажеттілігі мен білім беру саласындағы педагогтердің тәжірибелік дайындығының нақты жағдайы арасында сәйкессіздік бар екенін көрсетеді. Болашақ педагогтерге медиабілім беруді қалыптастыру үдерісін тиімді ұйымдастырудың ғылыми негізделген педагогикалық шарттарын анықтауды және сынауды талап ететін бұл қайшылықты шешу жолдарын табу қажеттігі тұр.

Осы тұста, К.Бэзэлгэттің пікірі бойынша, медиабілім берудің дамуын шектейтін 5 факторды ескеруіміз керек. Олар:

- медиабілім беру барлық педагогтерге емес, энтузиастарға сүйенеді;
- медиабілім беруде жеткен жетістіктердің айқын, анық еместігі;
- медиабілім беруді оқытуда ұсынылған идеялардың сан алуандығы;
- бұқаралық ақпарат құралдарындағы педагогтер мен практиктердің арасындағы алшақтықтың болуы;
- сауатты талқылаулар мен зерттеудің олқылықтарының болуы [Федоров А.В., 2003].

Бұдан шығатын қорытынды, медиабілім беруді зерттеген ғалымдардың медиабілім берудегі мақсаттары мен міндеттерінің әртүрлі екенін байқаймыз. Жетекші британдық медиапедагогтердің ұсынған әдістеріне жүгіну орынды болады. Олар педагогтерге арнап, медиабілімді дамытушы 8 негізгі тәсілді ұсынған:

1. «Кадрды мұздату».
2. «Дыбыс және кескін».
3. «Орын және кадр».
4. «Басы және соңы».
5. «Көрерменді тарту».
6. «Түрлердің түрленуі».
7. «БАҚ мәтіндерін салыстыру».
8. «Еліктеу».

«Кадрды мұздату» әдістемесі мұғалімнің «Стоп» түймесін пайдаланып, бейне таспаның кескінін қатыруды қамтиды. Ал оқушылар кадрдағы композицияны, жарықты, түсті, бұрышты және т.б. элементтерге анализ жасауы керек. Осылайша, келесі педагогикалық мақсатқа қол жеткізіледі: оқушылар көрнекі бейненің әрбір элементінің өзіндік мәні бар екенін түсінеді.

«Дыбыс және кескін» кезеңінің әдістемесі мұғалімнің монитор экранын жабады. Ал оқушылар медиамәтіннің тек аудио жолын еститініне негізделген. Осыдан кейін олар ұсынылған фрагменттің мазмұнын, жанрын, стилін болжап, осы медиамәтіндегі музыкалық және шуыл сүйемелдеудің басқа нұсқалары қандай болуы мүмкін екендігі туралы ойлануға тырысады. Мұнда білімалушылар фильмнің немесе телешоудың дыбыстық безендірілуінің маңыздылығы мен ерекшеліктерін іс жүзінде түсінеді.

«Орын және кадр» әдістемесі білімалушыларға әр кадрдың өзінде белгілі бір ақпарат бар екенін түсінуін көздейді. Және кадрларды өңдеудің ырғағы болатынын түсінуі керек. Бұл арқылы БАҚ тілін түсінуді үйренеді.

«Басы және соңы» әдістемесі білімалушыларға шығарманың басын, негізгі бөлігін, маңызды кадрларды және соңын көрсету арқылы ой толғау жүргізіп, сыни тұрғыдан ойландырады. Нәтижесінде шығарманың жанрын, авторын табуға тырысулары керек.

«Көрерменді тарту» тетіктерін зерделеу әдістемесі білімалушылардың медиамәдениет туралы әртүрлі ақпараттар пакетін (шолулар, жарнамалар, фотосуреттер, саундтректер және т.б.) жинай алатындай етіп жасалған. Белгілі бір медиа-мәтіннің топтық «презентациясын» дайындай алады немесе оның тақырыбына коллаж жасай алады. Мұның бәрі медиа-мәтіннің аудитория арасында сәтті болуының себептерін түсіну үшін. Осы арқылы жарнамаларға алданбауды үйренеді.

«Түрлердің түрленуі» әдістемесі оқушылардың медиа мәтіндерді бір түрден екінші түрге (яғни, көркем мәтіннен экрандық мәтінге және керісінше, газет мәтінінен поэтикалық мәтінге және т.б.) «аудару» дағдыларын дамытады. Осы арқылы газет мәтіні мен экрандық мәтіндердің арақатынасын түсінеді.

«БАҚ мәтіндерін салыстыру» әдістемесі білімалушыларға әртүрлі аудиторияға арналған әртүрлі жұмыстардың екі фрагментін салыстыру ұсынылады. Мысалы, көркем мәтіннің негізгі эпизодтары мен оның екі фильмге бейімделуін салыстыру керек. Немесе көркем әдебиет пен деректі түрдегі бір тақырыптың интерпретациясын салыстырыңыз.

«Еліктеу» әдісіне келетін болсақ, ол білімалушыларға медиамәтіннің продюсері / авторларының рөлдерін ойнауға, оны әртүрлі жас топтары үшін түрлендіруге, оны сынай білуге арналған.

Нәтижелер

Ендеше, болашақ бастауыш сынып педагогтеріне медиабілім беруді кәсіби-бағдарлаудың бағыттарын нақтыласақ:

1. Ақпараттық қоғамда білімалушыларға өмірге қажетті шынайы білім алудың мәнін ұғындыру.
2. Өзін-өзі дамыту бағытында қоғамдағы әр түрлі ақпаратты сыни қабылдай білуге, алған ақпараттарын түсіне білу, пайдаға асыруына ықпал жасау.
3. Ақпарат құралдарының кесірін анықтай білуге және жүйке жүйесіне кері әсерін түсіндіру.
4. Білімді компьютерден бастап, қолданыстағы ұялы телефон тәрізді техника жабдықтар арқылы сауатты қолдана білуге дағдыландыру.

Болашақ бастауыш сынып педагогтеріне кәсіби-бағдарлы медиабілім беру білімалушының жеке даралығымен қатар, оның ойлау ерекшелігін дамытады. Қабылдау, түсіндіру және талдау арқылы шығармашылық әрекетке тартады. Білімалушының жеке қабілеттерін жетілдіретін оқытудың проблемалық, эвристикалық, ойын және басқа да өнімді формаларына негізделген сабақтарды өткізу әдістемесін ұсынады.

Қазіргі мектеп оқушылары бұқаралық ақпарат құралдарының мәтіндері мен әртүрлі ақпарат көздерімен, техникалық құралдармен және құрылғылармен қоршалған. Сондықтан маңызды және пайдалы ақпаратты агрессивті және манипуляциялық ақпараттан ажырата білу маңызды. Медиамәдениетті меңгеру үдерісі тиімді әрі қызықты болуы үшін медиабілім берудің қолданбалы технологияларына назар аударудың маңызы зор. Кіші мектеп оқушылары үшін негізгі медиа арналар теледидар, кино (анимация) және Интернеттен алынған бейне контент болып табылады. Бала теледидарды немесе гаджеттерді ұзақ уақыт көргенде, ол ақпаратқа шамадан тыс жүктеледі, бұл зейінін төмендетеді. Бұл жастағы медиа сабақтары уақытты қажет

етпейтін практикалық болуы керек. Пішіндердің арасында ойындар, әңгімелер, жарыстар бар. Медиа білім беру процесі әртүрлі педагогикалық техникалардан тұрады. Олардың көпшілігі ұстаздар мен білімалушы арасындағы арақатынасқа негізделген, интерактивті компонент басым. Сондықтан ойын әдістері, әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін маңызды, олар бастапқы медиа білімді қолжетімді формада беруге көмектеседі [Netreba M.M. et al., 2021].

Пікір алмасу

Мысалы, фин елінің педагогтары өзге мемлекеттердің тәжірибесін қолдана отырып, жалпы білім беретін мектептерінде БАҚ-ын оқып-білу мақсатында 3 негізгі пунктті бөліп қарайды. Әр пунктіге жеке тұрғыда мақсат қойған. Оқушыларды БАҚ-ның мазмұнына интерпритациялап, талдауға әзірлеу.

Осы мақсат жүзеге асуы үшін оларды БАҚ пайдалана білуге үйрету қажеттігі туады:

- а) ақпаратты қабылдаумен қоса, бос уақытты пайдалы өткізуге де дайындау;
- ә) оқи білу, тыңдау, көру тәрізді дағдыларды дұрыс және тұрақты түрде қалыптастыру;
- б) кез келген ақпарат құралдарының тілін түсінуге үйрету. Оның эстетикалық сапасы мен маңызын көре білуді меңгерту.

Оқушыларды ақпаратты сыни тұрғыдан қарап, қабылдауға дайындау. Бұл мақсатта, оқушылар келесі мәселелерді игеруі тиіс:

- а) өз қажеттіліктерін есепке ала отырып, ақпарат құралдарының хабарламаларына талғаммен, байыппен, түсіністікпен қарау;
- б) алған, білген ақпаратты тексеруден өткізіп, толықтырулар енгізу;
- в) бұқаралық ақпаратты саралау, оның нақты өмірмен арақатынасын саралау;
- г) БАҚ-ның қоғамдағы рөлі мен олардың әлеуметтікпен, саясатпен байланысын ұғыну;
- д) нақты ақпараттың идеясын, оны жеткізуші мен интерпритацияның арасындағы шекті анықтай алу;
- е) ақпараттардың өмірлік көзқарасқа әсерін және ақпарат құралдары беретін білімдерін таразылау.

Оқушылардың бұқаралық ақпарат құралдары арқылы қабылдаған пікірлеріне үңілу. Сол мақсатта оқушылардан:

- а) ұсынылған көп мәліметтер легінен, нақты өзінің өмірлік ойының қалыптасуына қажеттіні талдап алуға үйренуі тиіс;
- ә) ақпараттардың ішінен нақты фактілерді ажырата алу;
- б) мағлұматтардан нақты шындыққа саятын фактілерді ажырата алу;
- в) өз көзқарасын сенімді түрде жеткізе алуы тиіс. Міне, осы дағдыларды болашақ бастауыш сынып педагогтері өз тәжірибесінде қолданысқа енгізуі керек.

Қорытынды

Сонымен, педагогтерді, білімалушыны кәсіби-бағдарлы медиабілім беруге дайындау тұрғысынан дайындауда нақты мынандай кезеңдермен толықтырылады:

- аудиторияға медиабілім берудің әдістері мен формаларын зерттеу;
- медиабілім беру саласында алған білімдері мен дағдыларын педагогикалық тәжірибе процесінде пайдалану [Бузаубакова К.Д. және т.б., 2022].

ЖОО (сонымен қатар білімалушының) аудиториясына арналған медиабілім беру әдістемесі, әдетте, әртүрлі шығармашылық тапсырмаларды жүзеге асыруға негізделген. Олардың элементтерін теориялық талдау, дамыту және оқыту тәжірибесінде қолдану келесі негізгі функцияларды анықтауға мүмкіндік береді: оқыту, бейімдеу, дамыту және басқару.

Сонымен бірге оқыту функциясы деп теориялар мен заңдылықтар, медиамәтіндерді қабылдау және талдау әдістері туралы білімді меңгеру, осы білімді басқа жағдайларда қолдана білу, логикалық пайымдау; бейімделу функциясы медиамәдениетпен қарым-қатынастың бастапқы,

концептуалды кезеңінде көрінеді; ерікті және басқа да тұлғалық қасиеттер мен қасиеттерді, бұқаралық ақпарат құралдарымен шығармашылық байланыс тәжірибесін дамытуды білдіреді; бақылау функциясының міндеті – медиамәтіндерді талдау үшін ең жақсы жағдай жасау. Медиабілім беру үрдісінде сан түрлі әдістері қолданысқа ие. Ол: сипаттамалық (мазмұнын қайталау, медиамәтіннің оқиғалар желісін тізбектеу), жіктеу (тарихи және әлеуметтік-мәдени тұрпаттағы медиамәтіннің орын ретін анықтау), аналитикалық. (медиамәтіннің құрылысын, құрылымын, медиамәтіннің тілін, авторлық концепцияларды талдау), тұлғалық (медиамәтіннен туындаған қарым-қатынастарды, тәжірибелерді, сезімдерді, естеліктерді, ассоциацияларды сипаттау), түсіндіру-бағалау (қалыптастыру). БАҚ мәтіні, оның эстетикалық, моральдық және т.б. критерийлерге сәйкес құндылығы туралы пайымдаулар).

Болашақ бастауыш сынып педагогтеріне кәсіби-бағдарлы медиабілім берудегі шығармашылық тапсырмалардың түрлеріне келетін болсақ, оларды оқу материалының мазмұнының құрылысына (аудиториядан фактілер мен құбылыстарды теориялық және практикалық түрде жүйелендіру талап етіледі), талаптардың құрылымына қарай бөлуге болады. Талаптың қандай түрі негізгі міндеттер – қабылдау, көркемдік талдау және т.б. болып табылатынын белгілеу қажет; оқу жұмысын аяқтау «мәліметтер» мен «мақсаттардың» арақатынасы жөнінде; оны ұйымдастырылуы және іске асуы бойынша (жеке, ұжымдық, топтық). Әдістемелік әдістерді қайталау және бекіту қажет. Соның нәтижесінде аудиторияның алған дағдыларын жетілдіріліп, тапсырмаларды қарапайымнан күрделіге қиындату (дәлірек айтқанда, дербестігін кеңейту), шығармашылықты ояту қажеттілігін де ескеру қажет.

«Медиабілім беру БАҚ-тың барлық түрлерімен (баспа және графикалық, дыбыстық, экрандық және т.б.) және әртүрлі технологиялармен байланысты; адамдарға өз қоғамында бұқаралық коммуникацияның қалай қолданылатынын түсінуге, басқа адамдармен қарым-қатынаста БАҚ-ты пайдалану қабілетін меңгеруге мүмкіндік береді; адамға білім береді:

- 1) БАҚ мәтіндерін талдау, сыни тұрғыдан түсіну және құру;
- 2) медиамәтіндердің қайнар көздерін, олардың саяси, әлеуметтік, коммерциялық және/немесе мәдени мүдделерін, олардың контекстін анықтау;
- 3) БАҚ тарататын бұқаралық ақпарат құралдарының мәтіндері мен құндылықтарын түсіндіруге;
- 4) өз медиамәтіндерін жасау және тарату және оларға қызығушылық танытатын аудиторияны алу үшін сәйкес БАҚ таңдау;
- 5) қабылдау үшін де, өндіру үшін де БАҚ-қа еркін қол жеткізу мүмкіндігін алу. Медиа білім беру әлемдегі кез келген елдің әрбір азаматының сөз бостандығы мен ақпарат алу құқығына негізгі құқықтарының бөлігі болып табылады және демократияны қолдау құралы болып табылады. Медиабілім беруді барлық мемлекеттердің ұлттық оқу жоспарларына, қосымша, бейресми және «өмір бойы» білім беру жүйесіне енгізу ұсынылады» [Recommendations, 1999].

Болашақ бастауыш сынып педагогтеріне кәсіби-бағдарлы медиабілім беру әдістемесі – бұл білім беру мазмұны педагог пен білімалушының іс-әрекеті тұрғысынан вариативтілікті, импровизацияны, оқыту мен оқудың диалогтік формасын және оған қойылатын талаптарды ескере отырып, медиамәдениет негіздерін оқыту процесі - оқу процесінің құрамдас бөліктері ретінде қарастырылуы тиіс.

Сондай-ақ, медиабілім беру әдістері – бұл педагог пен білім алушы арасындағы жұмыс тәсілдері, олардың көмегімен медиабілім беру мақсаттарына қол жеткізіледі. Ондағы әдістер: сөздік (әңгіме, лекция, әңгімелесу, өзара байытатын диалог, пікірталас, талдау, пікірталас және т.б.); визуалды (аудиовизуалды материалды қарау), репродуктивті, зерттеушілік, эвристикалық, проблемалық, ойындық (медиа-мәтін жасаушылардың көркемдік және шығармашылық қызметін имитациялау, импровизация және т.б.); Бұл әдістер келесі дидактикалық принциптерге негізделеді: оқу процесінде шығармашыл тұлғаның әлеуметтік-

мәдени дамуы, ғылыми сипаты, жүйелі және қолжетімді оқыту, теория мен практиканың байланысы, көрнекілік, аудиторияның белсенділігі, оқудан өзін-өзі тәрбиелеуге көшу, өзара байланыс, оқу және қоршаған шындық, жағымды эмоционалды фон, білімалушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алынады [Блинов В.И., 2020].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- Абдиркенова А.К. (2018) Жоғары оқу орнында студенттерге медиабілім берудің маңыздылығы. Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдардың қазіргі мәселелері: *Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары*. Жалпы редакциясын басқарған А.Қ.Құсайынов, Нұр-Сұлтан: ЕГИ, 25-27 [Электрондық ресурс]: URL: https://egi.kz/wp-content/uploads/2020/01/Sbornik_PDF_2019-konvertirovan-1.pdf (өтінім берілген күні: 10.01.2024).
- Блинов В.И., Биленко П.Н., Дулинов М.В. и др. (2020) *Педагогическая концепция цифрового профессионального образования и обучения*. Москва: Дело, 112 [Электрондық ресурс]: URL: <https://znanium.ru/catalog/document?id=393915> (өтінім берілген күні: 02.03.2024).
- Бузаубакова К.Д., Амирова А.С., Маковецкая А.А. (2022) Цифрлы педагогика: *Оқулық*. Тараз: Таразский региональный университет имени М.Х.Дулати, 317 [Электрондық ресурс]: URL: <https://www.iprbookshop.ru/127460.html> (өтінім берілген күні: 12.01.2024).
- Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі (2020) *ҚР Президенті Қ.Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Нұр-Сұлтан* [Электрондық ресурс]: URL: https://akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek (өтінім берілген күні: 10.01.2024).
- Қойлыбай Ә.Ә. (2019) Медиабілімді арттырудағы кітаптың рөлі. PR и СМИ в Казахстане: *сборник научных трудов*. Қазақстандағы және БАК: *ғылыми еңбектер жинағы*, сост. и гл.ред. Л.С.Ахметова, 17, Алматы: Қазақ университеті, 264-276 [Электрондық ресурс]: URL: https://vadnd.org.ua/app/uploads/2019/09/%D0%90%D1%85%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%9B_%D0%9F%D0%A0-%D0%B8%D0%A1%D0%9C%D0%98_17-%D0%B8%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf (өтінім берілген күні: 10.02.2024).
- Masterman L. (1985) *Teaching the Media*. London. Comedia Publishing Group, 341 [Электрондық ресурс]: URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34760> (өтінім берілген күні: 21.01.2024).
- Netreba M.M., Khadzhikova I.V. (2021) Use of media education technologies in primary school. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 80, 2, 60-63 [Электрондық ресурс]: URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34760/Netreba.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (өтінім берілген күні: 06.03.2024).
- Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO (1999) *Education for the Media and the Digital Age*. Vienna: UNESCO, 273-274 [Электрондық ресурс]: URL: <https://www.unesco.org/archives/multimedia/document-4333> (өтінім берілген күні: 15.02.2024).
- Федоров А.В. (2003) *Медиаобразование в зарубежных странах*. Таганрог: Изд-во Кучма, 238 [Электрондық ресурс]: URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Медиаобразование%20в%20зарубежных%20странах.pdf> (өтінім берілген күні: 28.01.2024).
- Федоров А.В. (2005) *Медиаобразование будущих педагогов*. Таганрог: Изд-во Кучма, 314 [Электрондық ресурс]: URL: https://mediaeducation.ucoz.ru/_ld/0/19_Book_2005_ME_Fu.pdf (өтінім берілген күні: 24.01.2024).

References

- Abdirkenova A.K. (2018) Zhogary oku ornynda studentterge mediabilim berudin manyzdylygy. Gumanitaryk zhane aleumettik gylymdardyn kazirgi maseleleri: *Halykaralyk gylymi-*

- praktikalyk konferenciya materialdary*. Zhalpy redakciyasyn baskargan A.K.Kusajynov. Nur-Sultan: EGI, 25-27 [Elektrondy resurs]: URL: https://egi.kz/wp-content/uploads/2020/01/Sbornik_PDF_2019-konvertirovan-1.pdf (otinim berilgen kuni: 10.01.2024).
- Blinov V.I., Bilenko P.N., Dulinov M.V. i dr. (2020) *Pedagogicheskaya koncepciya cifrovogo professional'nogo obrazovaniya i obucheniya*. Moskva: Delo, 112 [Elektrondyk resurs]: URL: <https://znanium.ru/catalog/document?id=393915> (otinim berilgen kuni: 02.03.2024).
- Buzaubakova K.D., Amirova A.S., Makoveckaya A.A. (2022) *Cifrlıy pedagogika: Okulyk*. Taraz: Tarazskij regional'nyj universitet imeni M.H.Dulati, 317 [Elektrondyk resurs]: URL: <https://www.iprbookshop.ru/127460.html> (otinim berilgen kuni: 12.01.2024).
- Zhana zhagdajdagy Kazakstan: is-kimyl kezeni (2020) *KR Prezidenti K.Toqaevtyñ Kazakstan halkyna Zholdauy*. Nur-Sultan [Elektrondy resurs]: URL: https://akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyñ-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek (otinim berilgen kuni: 10.01.2024).
- Kojlybaj A.A. (2019) Mediabilimdi arttyrudagy kitaptyn roli. PR i SMI v Kazahstane: *sbornik nauchnyh trudov*. Kazakstandagy zhane BAK: gylymi enbekter zhinagy, sost. i gl.red. L.S.Ahmetova, 17, Almaty: Kazak universiteti, 264-276 [Elektrondyk resurs]: URL: https://vadnd.org.ua/app/uploads/2019/09/%D0%90%D1%85%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%9B_%D0%9F%D0%A0-%D0%B8%D0%A1%D0%9C%D0%98_17-%D0%B8%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf (otinim berilgen kuni: 10.02.2024).
- Masterman L. (1985) *Teaching the Media*. London. Comedia Publishing Group, 341 [Elektrondyk resurs]: URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34760> (otinim berilgen kuni: 21.01.2024).
- Netreba M.M., Khadzhikova I.V. (2021) Use of media education technologies in primary school. *Naukovij chasopis NPU imeni M.P.Dragomanova. Seriya 5. Pedagogichni nauki: realii ta perspektivi*, 80, 2, 60-63 [Elektrondyk resurs]: URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34760/Netreba.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (otinim berilgen kuni: 06.03.2024).
- Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO (1999) *Education for the Media and the Digital Age*. Vienna: UNESCO, 273-274 [Elektrondyk resurs]: URL: <https://www.unesco.org/archives/multimedia/document-4333> (otinim berilgen kuni: 15.02.2024).
- Fedorov A.V. (2003) *Mediaobrazovanie v zarubezhnyh stranah*. Taganrog: Izd-vo Kuchma, 238 [Elektrondyk resurs]: URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Mediaobrazovanie%20v%20zarubezhnyh%20stranah.pdf> (otinim berilgen kuni: 28.01.2024).
- Fedorov A.V. (2005) *Mediaobrazovanie budushchih pedagogov*. Taganrog: Izd-vo Kuchma, 314 [Elektrondyk resurs]: URL: https://mediaeducation.ucoz.ru/_ld/0/19_Book_2005_ME_Fu.pdf (otinim berilgen kuni: 24.01.2024).

Развитие профессионально-ориентированных медиазнаний у будущих учителей начальных классов

**¹Г.Бекболат, ¹Қ.Б.Жанадилова*

¹Кокишетауский университет имени Ш.Уалиханова (Кокишетау, Казакстан)

Аннотация

В данной статье представлена информация о важности и актуальности понятия «медиаобразование» в современном обществе. Рассмотрены концепции зарубежных ученых. Обсуждается важность развития профессиональных медиазнаний у будущих учителей начальных классов. Также рассмотрены задачи развития медиаграмотности будущих учителей начальных классов и учащихся младших классов, восприятия массовой информации, ее негативного влияния и воздействия на психику ученика,

критического отношения к анализу информации, невербальному общению посредством технических средств и информации. технологии (бесшумное общение, жесты) направлено на обучение методам и способам общения в модели. Поскольку информация в средствах массовой информации не адаптирована к возрастным особенностям и психологическому восприятию учащихся, будущим учителям начальных классов разъясняется важность умения правильно воспринимать информацию.

Ключевые слова: учителя начальных классов; медиаобразование; профессиональное медиаобразование; медиаграмотности; развитие медиаграмотности.

Development of professionally oriented media knowledge among future primary school teachers

**¹G.Bekbolat, ¹K.B.Zhanadilova*

¹Sh.Ualikhanov Kokshetau University (Kokshetau, Kazakhstan)

Abstract

This article provides information on the importance and relevance of the concept of "media education" in today's society. Concepts of foreign scientists are considered. The importance of developing professional media knowledge of future primary school teachers is discussed. Also, the tasks of developing media literacy of future elementary school teachers and primary school students' perception of mass information, its negative influence and impact on the psyche of the student, critical attitude to information analysis, non-verbal communication through technical means and information technologies (silent communication, gestures) aims to teach methods and methods of communication in the model. Since the information in the mass media is not adapted to the age characteristics and psychological perception of the students, the future primary school teachers are explained about the importance of being able to correctly perceive the information.

Keywords: primary school teachers; media education; professional media education; media literacy; development of media literacy.

Поступила в редакцию: 07.03.2024

Одобрена: 21.03.2024

Первая публикация на сайте: 24.03.2024